

XIX. századi regényírókat az alábbi felosztásban tárgyalja:

1. Az aranykor (1800–20 között születtek): Brontë testvérek, Mrs. Gaskell, Elizabeth Barrett Browning, Harriet Martineau és George Eliot stb.

2. 1820 és 1840 között születtek: Charlotte Yonge, Dinah Mulock Crik, Margaret Oliphant, Elizabeth Lynn Linton.

3. 1840–1860 között születtek, a szenzáció-regények és a gyerekkönyvek szerzőit sorolja ide.

Ez a felosztás tulajdonképpen az első időszaknak felel meg. A viktoriánus nők nem voltak hozzászokva ahhoz, hogy hivatást válasszanak, asszonyvultuk önmagában volt hivatásuk. A nők számára a munka a másokért való tevékenységet jelentette. A munka az önmegvalósítás értelmében szembenállt a nőideál alárendelt szerepével. Regényeikben a hősnők teljes, független élet utáni vágyakozását aláássza, bünteti vagy helyettesíti a házasság.

A regény elnyomott helyzete arra kényszeríti íróikat, hogy új, burkolt módra jeljenek, azon célból, hogy kellő drámaisággal ábrázolhassák a lelki életet. A keletkezett művek tömörek, szimbolikusak és mélyek voltak. A tiltakozó próza – ahogy Elaine Showalter nevezi –, amelyhez az 1840–50-es évek társadalmi, az 1860–70-es évek problémafelvető és az 1870-es évek szenzáció-regényei tartoznak a házasság, a nők gazdasági elnyomása elleni lázadását képviselték.

Jane Austentől George Eliotig korlátai ellenére a regény a realizmus irányába fejlődött.

Az új generáció megjelenésével a feministák az önkifejezés számos korlátozását támadták, amely gyakran messze vezetete őket a realizmustól; túlegyszerűsítéshez, érzelmességhez és fantáziához. Változásokat követeltek a társadalmi és politikai életben. A feministák összetartottak, klubokat hoztak létre, szövetségesek utáni vágyuk a szűzmozgásban érte el tetőpontját. A feminista írók nem voltak jelentős művészek. A századfordulóra műveik szűzfrazsett propagandává váltak. Annyiban jelentettek fontos állomást, hogy nagyon körülhatárolható, független nőirodalmat hoztak létre, új témákat dolgoztak fel.

1918-ban a nők választójogot kaptak. Az első világháború alatt sok férfi író meghalt, a nők felelősséget éreztek arra, hogy elfoglalják helyüket. Az utolsó viktoriánus generáció a female, az önmegvalósítás időszakába lépett. Elutasítva a férfi társadalmat egyre inkább a belső világ ábrázolására irányuló szeparatista irodalmat hoztak létre, társadalmi helyett pszichológiai összponto-

sítással. Kedvenc szimbólumuk a bezárt, titkos szoba (a room of one's own) képviselte a külön világot, a menedéket a férfiakkal és a felnőtt szexualitással szemben.

Dorothy Richardson, Katherine Mansfield és Virginia Woolf új ízlést teremtettek, amely a világot a nemek által polarizált misztikus helynek tartotta. A kétneműség (androgyn) menekülést jelentett a testtel való szembesítés elől. Virginia Woolf halála után az irodalmat a passzivitás jellemezte. A negyedik szakaszban, 1960-tól új, dinamikus időszakába lépett (Iris Murdoch, Muriel Spark, Doris Lessing). Elaine Showalter arra a következtetésre jut, hogy a nőirodalom-megkülönböztetés elméletileg eltűnhet, de nem jöhet létre társadalmi egyenlőség nélkül.

A széles tablóból a szerző írókat és hőseiket, a hősök koronkénti változását mutatja be. Hangsúlyozottan kiemeli, hogy a témák, ábrázolásmód, a problémák felvetése milyen nagymértékben áll összhangban a nők társadalomban betöltött helyzetének változásával. Elsősorban Charlotte Brontë, George Eliot és Virginia Woolf pályáját elemzi részletesebben. A könyv végén gazdag életrajzi bibliográfia utal a csak megemlített írókra.

Borsos Zsuzsanna

Phyllis Rose: *A Life of Virginia Woolf* New York, 1978. Oxford University Press, 298.

Phyllis Rose életrajzi tekintetben Quentin Bell kétkötetes, *Virginia Woolf: A Biography* (London, 1972, The Hogarth Press) című munkájának saját előítélet szerint elvégzett kivonatát nyújtja. Bell jónévi művészettörténész, egyetemi tanár, Virginia Woolf unokaöccse. Nagynénjének általa írt életrajza már többször is megjelent, fűzött formában, sőt nemcsak angolul. Sikere teljesen érthető, hiszen olyan nyomtatásban még nem ismert anyagok alapján készült, amelyek kizárólag a szerző számára hozzáférhetőek. Phyllis Rose egyetlen adattal nem rendelkezik, amely ne szerepelne Quentin Bell művében. Minden ismeretét másodkézből veszi.

Menthető lenne ez a hiányosság, ha cserébe eredeti vagy legalábbis jól kidolgozott értelmezéseket kapnánk a művekről. Ezt két tényező teszi lehetővé: a szerző iskolázatlansága az irodalomtudományban, a szövegek megközelítéskor használt módszer rendkívüli kezdetlegessége és az előítélet, amely szerint Woolf műveinek értéke egyenes arányban áll azzal, milyen mértékben szolgálják közvetlenül a feminizmus ügyét.

Nem Rose az első tanulmányíró, ki a feminizmus szempontjai alapján tárgyalja Woolf műveit, de ő az első, ki azért értékeli az angol írónőt, mivel tagja volt a feminista mozgalomnak. A különbség több, mint árnyalatnyi. Herbert Narder: *Feminism and Art. A Study of Virginia Woolf* (Chicago and London, 1968. The University of Chicago Press) című könyvét a róla írt bírálatunkban (Helikon, 1969. 485. l.) azért neveztük közép szerűnek, mivel szerzője annak alapján vélte a *The Years* című regényt Woolf fő művének, mivel a regény jelrendszerével a leghatékonyabban fejezte ki feminista világnézetét. Rose lényegében átveszi elődje szempontjait, de ítélete végletesebb: a *Three Guineas* című röpiratot tekintti „a harmincas évek legjobb művének” (218. l.), többre becsüli ezt a végtelenül egyetlen s hosszadalmas szöveget, mint a *The Waves* című regényt. Tévedés ne essék: elképzelhetőnek tartjuk, hogy valaki szakítson azzal az értékrenddel, amelyet elemző könyvek sora indokolt. Azt kifogásoljuk, hogy Rose nem érvel, pusztán kijelent: „A *The Waves* című regényt sokan bámulják és kevesen szeretik, bár csodálói hajlamosak az ékesszólásra” (209. l.). Csakis felelőtlenséggel magyarázható e kinyilatkoztatás, hiszen semmiféle indoklás nem követi. Hiába várjuk annak bizonyítását, hogy e regénynek művészi fogyatékoságai vannak.

Az is nyilvánvaló, hogy Rose a Woolf műveire vonatkozó szakirodalmat elemi szinten sem ismeri. Eddig éppen a *The Waves* elemzését végezték el a legsikeresebben. Az esztétika nemzetközi hírnévű művelője, Irma Rantavaara egész könyvet szentelt e regénynek (*Virginia Woolf's The Waves* Helsinki, 1960.), és azt a föltevést igyekezett bizonyítani, mely szerint a *The Waves* szerzőjének fő műve. Joga van bárkinek kétségbe vonni ezt az ítéletet, de csakis akkor, ha ellenérveket hoz föl, Rose nem vitatkozik mások véleményével, hiszen nem is tud róluk, még a Woolf életére vonatkozó vagy az angol nyelvű munkákat is hézagosan ismeri.

Ebben a könyvben Woolf munkássága pusztán ürügyként szolgál arra, hogy a szerző feminista röpiratot adjon olvasója kezébe.

Phyllis Rose szerfőlött kezdetleges fogalmat alkotott magának az irodalmi műalkotás mibenlétéről. Fogalomhasználatában nem ismer árnyalatokat: a *Jacob's Room* és a *To the Lighthouse* különbsége szerinte abban áll, hogy „a korábbi műben formai, a későbbiben tartalmi a mozgató erő” (107. l.). A műalkotás szerkezetéről formált elképzeléseit igénytelenségben csak történelem-felfogása múlja felül. Tájékozatlanságot árul el,

amidőn az életrajz mellékszereplőiről úgy rajzol arcképet, hogy nem vesz tudomást közéleti tevékenységükről, politikai szerepükről és nyomtatásban olvasható műveikről.

Phyllis Rose nem ismer rész-igazságot, következőképp hiányzik belőle a történeti érzék. Könyve semmiféle képet nem ad a korról, amelyben Virginia Woolf működött. Életrajzíró esetében az aligha bocsánatos bűn. Mi több, Woolf eszmetörténeti helyére is egyetlen egy utalás található: „Ha évtizedekkel később írt volna, magatartását egzisztenciálisnak mondhatnók” (129. l.). Ez a mondat szemléletesen példázza az egész könyv felszínességét. Ismeretes, hogy az egzisztencializmus nem Woolf föllépése után alakult ki. Az is magától értetődik, hogy a történeti meghatározottság semmiképpen nem azonos időbeli egymásutánissággal. Végül az is valószínű, hogy csak távolibb párhuzam vonható az egzisztencializmus és Woolf világnépe között. E néhány ellenvetés bizonyítására nincs szükség, mivel föltehetően már így is túlzottan komolyan vettük az idézett megállapítást, hiszen a könyv szerzője ezúttal is következetes volt önmagához: beérte ötlettel s nem folyamodott kifejtéshez.

Ismét egy könyv Virginia Woolfról: röviden így jellemezhetjük a világnyelveken megjelenő monográfia-iparnak ezt a termékét. Tény, hogy a Woolf munkásságát tárgyaló könyvek túlnyomó többségét ez a tömegtermelés hívta életre, Rose munkája azonban még a saját szempontrendszerrel nélkülöző, lapos feldolgozások zöménél is alacsonyabb színvonalú.

Szegedy-Maszák Mihály

Kiss Endre: A „k. u. k. világrendő” halála – Bécsben Budapest, 1978. Magvető, 210. (Gyorsuló idő).

Történelemtudományunk által megkezdett és az irodalomtörténet által folytatott (vö. Helikon, 1976/2–3.), ma már több diszciplínára kiterjedő Monarchia-kutatásból nem kíván kimaradni a kultúr- és eszmetörténet sem. E kutatási irányzat alapvető publikációja volt Mátrai Lászlónak a „Gyorsuló idő” sorozatban 1977-ben megjelent *Alapját vesztett felépítmény* c. könyve. Mátrai szuverén biztonsággal mozogva a nagy művelődés-történeti anyagban, látszólagos könnyedséggel mutogatott rá fontos közös tendenciákra, összefüggésekre, párhuzamokra. Nem ment ugyan részletekbe, nem elemzett, de arra mindvégig vigyázott, hogy a tények talaján maradjon, azaz ne ragadják